

Een monument voor burgerslachtoffers in de Schilderswijk: hoe kom je erbij?

In de afgelopen jaren hebben de onderzoekers en het bestuur van Stichting Stolpersteine Schilderswijk Groningen zich verdiept in de gebeurtenissen die in de wijk in de Tweede Wereldoorlog hebben plaatsgevonden.

Schrikbarend is het aantal mensen dat uit de wijk is weggevoerd en nooit meer is teruggekeerd: bijna 240 mannen, vrouwen en kinderen. Joodse mensen van Nederlandse of buitenlandse komaf; mannen, vaak jonge mannen die opgepakt zijn om in de Arbeitseinsatz te worden gebruikt; verzetsstrijders, alleengaand of soms verknoopt aan elkaar door geloofsovertuiging of maatschappelijke opvattingen over recht en onrecht.

Wij hebben ons ingevoegd in het Europese project van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig om samen te bouwen aan een groots monument voor al die mensen die weggevoerd en vermoord zijn om wie zij waren en waar zij voor stonden.

Maar dan die acht slachtoffers, wijkgenoten die vielen door een noodlottig toeval? Wat te doen met de herinnering aan hen? Een Stolperstein voor hen hebben wij niet passend geacht, omdat zij niet gedwongen zijn huis en haard te verlaten en nooit weer zijn teruggekeerd. Dan maar aan hun lot voorbijzien en hen vergeten? Nee, dat kan natuurlijk niet! Hun naam en gezicht teruggeven, hun nagedachtenis in ere houden willen wij op andere wijze vormgeven. We doen dat door een monument op te richten in het hart van de wijk waar de bommen vielen.

Zo blijven zij voor onze herinnering behouden!

Wat gebeurde er op 26 september 1941?

Vrijdagavond 26 september 1941 is er tegen tien uur luchtalarm. Drie kwartier later volgen bominslagen.

Eerst wordt Westersingel 6a getroffen. De achterkant van het huis is weggeslagen. Hillegonda Jacoba Torringa-Torrena wordt zwaargewond aangetroffen.

In de Blekerstraat richt een bom die niet afgaat een ravage aan in twee keukens.

Direct daarna worden Jozef Israëlsstraat 38 en 40 getroffen en even later het Jozef Israëlsplein en de straten die erop uitkomen.

Slachtoffers zijn er in het bovenhuis Jozef Israëlsstraat 38a. Een onbekend gebleven zwaargewonde man, die het bombardement zal overleven, en een meisje worden er levend onder het puin vandaan gehaald.

Op Taco Mesdagstraat 10 vinden reddingswerkers even voor middernacht het dode lichaam van Abraham Dijkema. Zijn zussen Bastiaantje en Grietje worden in de loop van zaterdag gevonden.

Zaterdag wordt verder gezocht, want er worden nog meer bewoners van Jozef Israëlsstraat 38a vermist. Om tien uur wordt student Simon Lambertus Steenhuisen dood aangetroffen.

Aan het eind van de middag worden in een rijwielschuurtje achter het huis nog twee doden gevonden. Het zijn de studenten Auko Knol en Jan Jakob de Groot. Het meisje dat levend onder het puin vandaan gehaald is, is studente Gertrude Elisabeth Johanna Gimbrère. Aanvankelijk knapt ze op, maar na vier maanden bezwijkt ze in haar ouderlijk huis toch nog aan haar verwondingen.

De bommen werden afgeworpen door een Engelse bommenwerper die van een missie naar Emden teruggeroepen was.

Hillegonda Jacoba Torringa - Torrenga

Hillegonda Jacoba Torrenga wordt geboren op 19 juli 1876 te Zandeweer. Zij is een dochter van Martje Arkema, geboren in Usquert (*1853) en Pieter Torrenga uit Pieterburen (*1851).

Beide ouders zijn als kind al vroeg wees en groeien op onder de hoede van een voogd en een toezienend voogd. Beiden komen uit families van landbouwers.

Pieter en Martje leren elkaar kennen in Usquert, waar Pieter is gaan wonen en trouwen op 19 september 1874 in Usquert.

Zij vestigen zich op een boerderij in Zandeweer, die eigendom is van de familie Torrenga. Daar wordt op 9 juli 1875 Johan geboren, in 1876 gevolgd door Hillegonda (roepnaam Gonne). Op 3 januari 1878 volgt dochter Louwke, genoemd naar de vroeg gestorven moeder van Pieter. Dit meisje sterft echter, voordat zij drie maanden oud is (24 maart 1878). Er volgt op 23 oktober 1879 een levenloos geboren zoon. Hij heeft geen naam gekregen. Op 16 november 1882 komt opnieuw een zoon ter wereld, Jacob genaamd. En tenslotte wordt Klaas geboren op 15 februari 1887.

Gonne groeit dus op tussen drie broers. Hoe de omstandigheden van het gezin zijn geweest, is niet duidelijk geworden, maar opgroeien op een eigen boerderij heeft in die tijd wel (enige) status, omdat er tegen boeren opgekeken wordt.

Gonne volgt de lagere school in Zandeweer. Of zij daarna nog naar school is geweest, is onbekend. Ook is niet bekend of de broers van Gonne meer onderwijs hebben gehad dan de lagere school.

Gonne ontmoet op zeker moment de landbouwer Gerard Torringa (*1872 te Zuurdijk) en trouwt met hem op 27 augustus 1902 in Kantens. Het echtpaar gaat op de boerderij, eigendom van de familie van Gerard, in Warfhuizen wonen. Daar krijgen zij drie kinderen: Pieter Johannes (*1903, Warfhuizen), Jannes Luitje (*1906, Warfhuizen) en Hendericus (*1910, Warfhuizen).

In dit gezin zijn meer mogelijkheden om verder te leren. In ieder geval behaalt Hendericus¹ zijn eindexamen HBS.

1939 Gonne Torringa met kleinzoon Gerard

Twee van de drie zonen willen net als hun vader landbouwer worden: Hendericus blijft op de boerderij in Warfhuizen wonen en Jannes Luitje verhuist naar een boerderij in Visvliet, die zijn vader in 1936 voor hem koopt. Pieter wordt ambtenaar bij de gemeente Westerbork.

In 1936 verhuizen Gonne en Gerard naar het adres Westersingel 6a in de stad Groningen om te gaan rentenieren.

Op 23 januari 1938 slaat het noodlot toe. Gerard stapt in Grijpskerk uit de bus en wordt gegrepen door een auto. Hij overlijdt ter plaatse. Gonne moet alleen verder.

Gonne is een statige vrouw. Zij wordt omschreven als een echte persoonlijkheid, iemand die je niet over het hoofd ziet. In de herinnering van de familie is zij niet iemand geweest die zichzelf beklagde. Wat er echt in haar is omgegaan, leeft niet voort.

Op 26 september 1941, de vrijdagmiddag voor het bombardement, is Gonne bij het gezin van zoon Hendericus op bezoek. Zij besluit, achteraf tot grote spijt van de familie, om weer naar huis te gaan. De verzuchting is: "Was zij maar niet terug gegaan, maar bij ons gebleven". Zij sterft op 26 september 1941. Hillegonda Jacoba Torringa-Torrengra is 65 jaar geworden.

¹ Bij Koninklijk Besluit van 29 juli 1912 wordt de geslachtsnaam van alleen deze zoon gewijzigd in Warendorp Torringa. In de 18e eeuw leeft er een voorouder Hendericus die als tweede voornaam de naam Warendorp draagt. Omdat deze naam dreigt uit te sterven heeft zoon Hendericus van Gonne en Gerard als 1e achternaam de naam Warendorp toegevoegd gekregen.

Gertrude Elisabeth Johanna Gimbrère

Truus Gimbrère is de enige dochter uit het huwelijk van de arts Jules Joseph Marie Gimbrère en zijn eerste echtgenote Elisabeth Hendrina Aghina. Truus heeft een oudere broer Lex en een jongere broer Felix.

Na het overlijden van hun moeder in 1928 hertrouwt Jules Gimbrère tweemaal, in 1930 met Ottilie Bahlmann en een jaar nadat deze in 1934 overleden is met Aaltje Dethmers.

Uit dit huwelijk worden twee kinderen geboren: in 1938 Jules en in 1941 Marguerite.

In tegenstelling tot Lex en Felix gaat Truus niet naar het stedelijk gymnasium in Breda, maar naar de voorloper van het Tilburgse Theresia-Lyceum.

In de familie is er twijfel of ze dat wel aan zal kunnen. En terwijl van haar broers de schooldiploma's in de plaatselijke krant vermeld worden, ontbreekt zo'n vermelding voor Truus. Marguerite weet hoe het kwam dat Truus het lyceum zonder diploma verliet:

"dat was vanwege een conflict over gezag tussen Papa en de directrice van de school. Dat conflict ging over strafwerk dat Truus opgedragen had gekregen, omdat ze fluisterde tegen een vriendin in de gang van de school, en dat was verboden."

Het verdere relaas over het conflict is ijszingwekkend. De directrice van de school eist dat Truus de strafregels inlevert. Haar vader geeft Truus een brief mee dat hij, wakend over de gezondheid van Truus, haar naar bed heeft gestuurd en dat ze de strafregels daarom nog niet bij zich heeft. De directrice vindt dit onderminning van haar gezag en eist excuses. Die krijgt ze tot tweemaal toe niet. De slotsom is dat Truus van school verwijderd wordt.

Dan doet Truus een opmerkelijke stap. Op 9 september 1932 vertrekt ze uit Antwerpen naar New York. Daar woont al jaren Maria Gimbrère (Tilburg, 1889), de iets jongere lievelingszuster van haar vader. Maria is zangeres. Ze is getrouwd met Gerard Buter, bariton en orkestleider, die in 1926 tot burger van de VS werd genaturaliseerd. Het echtpaar Buter-Gimbrère woont in New York. Truus verblijft bij hen en gaat naar de high school.

De volgende berichten over Truus komen weer uit Nederland. Ze studeert aan de Tilburgse Katholieke Leergangen voor de akte MO A Engels en slaagt daarvoor in augustus 1936. Ze is lid en vanaf oktober 1935 ook bestuurslid van de studentenvereniging St Leonardus. In september 1937 schrijft ze zich aan de Groningse universiteit in voor de studie Engels. Haar broers Lex en Victor studeren daar al. In 1937 komen Truus en Felix zich samen inschrijven, in 1938 verschijnen de drie kinderen Gimbrère met elkaar om zich in te schrijven.

Aan het uiteinde van de tafel, rechts, zit Truus Gimbrère

In Groningen is Truus actief binnen de Vereniging voor Vrouwelijke Studenten *Magna Pete*. Ze speelt er toneel, zit in de commissie die de introductie (het 'Novitiaat') voorbereidt en eind november 1940 wordt ze als lid van het nieuwe bestuur geïnstalleerd. Bij deze gelegenheid is het nieuwe bestuur gefotografeerd samen met erelid Prof. Tine Tammes.

Na de bominslag in de avond van 26 september 1941 wordt Truus Gimbrère levend onder het puin vandaan gehaald. In het Academisch Ziekenhuis herstelt ze aanvankelijk goed, maar een onoordeelkundige behandeling van haar littekens veroorzaakt een infectie, waaraan ze uiteindelijk in haar ouderlijk huis bezwijkt.

Bij de heropening van de Groningse universiteit op 23 juni 1945 staat de rector magnificus Prof. Mr. C.W. van der Pot stil bij de bommen "op de Jozef Israëlsstraat en naaste omgeving". Hij noemt de drie studenten die direct de dood vonden en vervolgt:

"Zwaar gewond werd bij dezelfde gelegenheid mej. GERTRUDE ELISABETH JOHANNA GIMBRÈRE, studente in de letteren. De vurige hoop, dat zij zou mogen herstellen, welke aanvankelijk niet ongegrond scheen en gedeeld werd door ieder, die, zij het slechts oppervlakkig, met dit zonnige en innemende meisje in aanraking was geweest, is helaas niet in vervulling gegaan: op 25 [lees: 23] Januari 1942 is ook zij bezweken."

Auko Knol

Auko Knol is de jongste van de vijf kinderen van het echtpaar Jan en Roelina Knol-Boerma. Hij heeft drie broers: Melle (1905), Henri (1907) en Bertus (1910) en een zuster Mien (1915), door de jongens meestal Zus genoemd. Een dochter van Melle herinnert zich haar grootouders en Auko nog goed. Ze wonen in Koekange naast de coöperatieve stoom zuivelfabriek 'Koekange', waar Auko's vader sinds 1909 directeur is. Auko's vader is een stille man, iemand met gezag die niet veel woorden nodig heeft. Grootmoeder Roelina is zorgzaam en ietwat streng. Door een geolied huishouden zorgt ze ervoor dat niemand iets tekort komt.

Auko en zijn broers en zuster krijgen een goede opleiding. Ze gaan allemaal naar de HBS, de twee oudsten naar de Rijks HBS in Meppel, de drie jongsten naar de Christelijke HBS in Hoogeveen. Auko is jaloers op de klasgenoten uit Hoogeveen, die niet eerst tijden op de trein hoeven te wachten voordat ze aan hun huiswerk kunnen beginnen. Hij wisselt van school en maakt de HBS af in Meppel, waar hij in 1934 het diploma behaalt.

In september van dat jaar begint hij in Groningen met de studie geneeskunde. Meteen in 1934 wordt hij lid van de studentenvereniging VERA, de Groningse afdeling van de S.S.R. In oktober 1938 komt hij ook in het bestuur van VERA. Hij verhuist regelmatig van kamer, soms is hij in pension. In februari 1939 verhuist hij naar Jozef Israëlsstraat 38a, waar in oktober 1940 ook Simon Steenhuisen zijn intrek neemt.

Simon, die in opleiding is voor notaris, en Auko worden goede vrienden, een vriendschap die ze ook in de familiekring voortzetten. Dit leidt tot een dubbele verloving. Auko verlooft zich met Simons zuster Ina en Simon verlooft zich met Auko's zuster Mien.

In juni 1939 slaagt Auko voor zijn kandidaatsexamen. De oorlog breekt uit maar Auko kan zijn studie voortzetten. Hij hoeft wegens broederdienst niet onder de wapenen.

Op 26 september 1941 heeft Auko zijn clubgenoot Jan Jakob de Groot op bezoek. Jan Jakob is die dag geslaagd voor het eerste gedeelte van zijn doctoraalexamen geneeskunde. De twee bespreken de verdere studieplannen van Jan Jakob.

Als ze bommenwerpers horen overvliegen, gaan zij op het achterbalkon kijken wat er gaande is. Een Engelse bom maakt dan een einde aan hun leven. De volgende middag pas worden zij gevonden.

De late vaststelling van hun dood maakt dat de datum van overlijden van Auko Knol en Jan Jakob de Groot op 27 september 1941 bepaald is.

Ook Simon Steenhuisen komt door de bominslag om het leven.

Hij wordt op 27 september 's ochtends dood gevonden. Een medebewoonster van het huis, studente Engels Truus Gimbrère, wordt levend onder het puin vandaan gehaald. Zij zal vier maanden later aan haar verwondingen bezwijken.

Auko Knol wordt op 1 oktober 1941 onder grote belangstelling in Berghuizen bij Koekange begraven. Twee dagen later schrijft een VERA-lid in een *In memoriam*: "Je was de laatste om iemand kwaad te doen. Je was vriendelijk tegen iedereen. Je vrienden wisten wat ze aan je hadden. Hartelijk, hulpvaardig en trouw."

De Jozef Israëlsstraat gezien vanaf het plein.

Aan de rechterkant van de straat staan drie opeenvolgende huizen met een witte erker. Het middelste van deze drie is Jozef Israëlsstraat 38/38a.

Simon Lambertus Steenhuisen

Simon Steenhuisen (zijn opa van vaders kant heette Siemen, die van de kant van zijn moeder Simon) is de tweede uit een gereformeerd gezin van vijf kinderen: hij heeft één oudere zus Lammechina (Ina, 1914) en drie jongere broers: Ewinus Setinus (Winus, 1919), Frederik Willem (Frits, 1923) en Dirk Jan Bernard (Dicky 1932).

Zijn vader Frederik Willem Steenhuisen (geboren in 1883 in Aduard, een boerenzoon) was getrouwd met Grietje Dallinga uit Nieuwolda, een boerendochter.

Simon en zijn zus Ina worden geboren in Sexbierum (zijn vader is dan gemeente-secretaris), de jongere kinderen in Bergum, waarheen het gezin verhuist: hun vader is daar benoemd tot burgemeester.

Simon gaat naar de Christelijke HBS in Leeuwarden en behaalt daar in 1935 zijn diploma HBS-A. Hij volgt de beroepsopleiding voor notaris, destijds een particuliere praktijkopleiding. Hij gaat op voor het landelijk notarieel examen dat in Den Haag wordt afgenomen. Dat examen bestaat uit drie delen, in 1939 haalt hij deel 1 en in 1941 deel 2. Hij wordt lid van Vevanos, een landelijke vereniging van notariële studenten en wordt ook bestuurslid.

Hij woont vanaf 21-10-1940 in de Jozef Israëlsstraat 38a, waar ook Auko Knol woont, student geneeskunde.

De twee raken niet alleen bevriend, maar worden ook "zwagers": Ina, de zus van Simon, verlooft zich met Auko Knol en Simon verlooft zich met Mien Knol, de zus van Auko.

De dubbele verloving

In 1940 moet Simon onder de wapenen. In een brief aan zijn schoonouders van 28 mei 1940 vertelt hij over de verschrikkingen van het bombardement van 10 mei 1940 op Schiphol. Ook schrijft hij dat zijn regiment daarna verplaatst is naar Badhoevedorp, waar het relatief rustig is.

In een In Memoriam in *"Der Clerke Cronike"* (algemeen Groninger studentenweekblad) staat het verslag van een gesprek op donderdag 25 september 1941, waarin Simon zegt dat hij zo teleurgesteld is vanwege het feit dat hij door zijn mobilisatie zijn examen niet heeft kunnen afmaken, maar dat hij zijn hart nu kan ophalen aan het derde en laatste deel. Het mag niet zo zijn.

Een dag na dit gesprek, op vrijdagavond 26 september 1941, zijn Simon en Auko allebei thuis. Auko heeft zijn studiegenoot Jan Jakob de Groot op bezoek, die op die dag geslaagd is voor het eerste deel van zijn doctoralexamen geneeskunde.

Een verdwaalde Engelse bom maakt een eind aan hun leven. Truus Grimbère, een studente Engels, die ook op Jozef Israëlsstraat 38a woont, wordt levend onder het puin vandaan gehaald. Zij overlijdt alsnog vier maanden later.

Hoewel hij niet is ingeschreven in de jaarboeken van de Groningse universiteit, staat de naam van Simon wel vermeld op de plaquette in het Academiegebouw waarop de namen staan van de in de oorlog omgekomen docenten en studenten. Simon Steenhuisen wordt op dinsdag 30 september 1941 onder grote belangstelling in Bergum begraven.

Uit het *Nieuwsblad van Friesland*:

"De lijkwagen werd gevolgd door honderden mensen, familie, vrienden en bekenden. In den stoet merkten we op vertegenwoordigers van de studenten corporsen "Vevanus" en "Vera", het gehele politiecorps, burgemeesters, ambtenaren en anderen. In het verenigingslokaal sprak de dienstdoende predikant woorden van troost en memoreerde, dat Zondag in de kerk te Bergum, waar de overledene zijn geloofsbelijdenis aflegde, gezongen was: 'Het leven is een damp, de dood wenkt ieder uur!'"

Jan Jakob de Groot

“ 's Morgens legde je zoo'n goed examen af.

's Avonds: een gierend fluiten - een donderend dreunen - onbeschrijfelijk wat toen gebeurde - daarna was je er niet meer.

Je was een trouwe, bescheiden kameraad, een rustige werker.

Je ging 's avonds met Auko een werkplan opstellen voor de arbeid die wachtte voor het tweede deel van je doctoraal examen.

Je werk was echter voltooid.

[...]

Je bezat de blijde zekerheid dat je Jezus toebehoorde. Dat was je eenige troost in leven en sterven. Het is ook onze eenige troost.

[...]”

Deze woorden komen uit het *In Memoriam* voor Jan Jakob de Groot, dat zijn studievriend Klaas Koekoek schreef in het Algemeen Groninger Studentenweekblad *Der Clercke Cronike* van 3 oktober 1941.

Precies een week eerder valt een bom op het huis waar Jan Jakob met Auko Knol plannen maakt voor de voorbereiding van het tweede deel van zijn doctoraal-examen medicijnen.

Auko Knol en Klaas Koekoek studeren net als Jan Jakob medicijnen. Alle drie zijn lid van VERA, de studentenvereniging op reformatorische grondslag. Jan Jakob en Auko wonen bij elkaar om de hoek, Auko in de Jozef Israëlsstraat, geen minuut lopen van Jan Jakobs kamer bij het echtpaar Visser op het Jozef Israëlsplein. De bom maakt een einde aan het leven van Jan Jakob de Groot.

Als we teruggaan naar het begin van zijn leven dan zijn we in Anjum, in de noordoost hoek van Friesland. Het is 12 april 1918. Jan Jakob de Groot is het oudste kind van de plaatselijke arts Harm Willem de Groot en Jenkelina Kornelia Vos uit Ulrum. Jan Jakob krijgt in Anjum twee broers, in 1920 Nikolaas Jan en in 1923 Emmo Willem.

Als hun vader in 1933 benoemd wordt tot gemeentearts van Dantumadeel, verhuist het gezin De Groot naar Veenwouden. Uit Veenwouden gaan de broers naar Leeuwarden op school. Jan Jakob slaagt in 1936 aan het Gereformeerd Gymnasium en gaat in Groningen medicijnen studeren, de eerste jaren als spoorstudent. Ook zijn broers studeren, Nikolaas Jan doet in Groningen medicijnen en Emmo Willem gaat naar Wageningen.

De studie van Jan Jakob verloopt voorspoedig. Hij is lid van VERA en slaagt in juni 1939 voor het kandidaatsexamen, een maand nadat hij in Groningen op kamers is gaan wonen bij het echtpaar Visser-Smith aan het Jozef Israëlsplein 1a.

Op 26 september 1941 sluit hij 's ochtends met een examen het eerste deel van zijn doctoraal af. 's Avonds valt de bom.

De plaats waar de volgende ochtend de stoffelijke overschotten van Jan Jakob en Auko Knol gevonden worden, de fietsenberging achter Auko's studentenhuus, doet vermoeden dat Jan Jakob en Auko op het balkon hebben staan kijken toen ze vliegtuiglawaai hoorden. Door de bom zullen ze weggeslingerd zijn. Ze zijn dus zeer waarschijnlijk al in de avond van 26 september overleden, maar omdat ze pas op 27 september laat in de middag gevonden zijn, is hun datum van overlijden in de burgerlijke stand 27 september 1941.

Jan Jakob wordt op 1 oktober 1941 onder grote belangstelling in Veenwouden begraven. *Hepkema's Courant* haalt de dominee aan die "den ontslapen jongeman herdacht als een beminnelijk mensch, die geliefd was in de omgeving." Het verslag vervolgt: "De kist stond voor den kansel opgebaard, gedekt met bloemen en de studentenbaret. Langs de weg, dien de stoet naar de nieuwe begraafplaats volgde, stonden groote groepen menschen, om hun belangstelling te toonen. De studenten droegen de kist grafwaarts."

Abraham, Bastiaantje en Grietje Dijkema

De vijf jongste kinderen Dijkema: Grietje, Bastiaantje, Bram, Pieter en Wim

Het is september 1941.

In het huis op de hoek van het Jozef Israëlsplein en de Taco Mesdagstraat in de Schilderswijk in Groningen woont de familie Dijkema.

Het officiële adres is Taco Mesdagstraat 10. Een groot gezin: vader Pieter Dijkema (in 1890 geboren in Groningen) en zijn vrouw Bastiaantje van Slijpe (in 1894 geboren in Groot Ammers, bij Schoonhoven) en hun acht kinderen Klaas, Willy, Eef, Wim, Piet, Bram, Bastiaantje, Grietje. Eerder, in 1928 is een van de kinderen (een dochtertje, ook met de naam Bastiaantje) op driejarige leeftijd overleden.

Vader is kleermaker. Het gezin behoort tot de Gereformeerde Kerk, de Gereformeerde school voor lo en mulo is vlakbij aan de Kraneweg. Het gebouw bestaat nog steeds en heet nu "Kranepoort"; het is al jaren geen school meer. De kerk, die min of meer naast de school staat, is wel afgebroken.

Pieter, Bram, Grietje en Bastiaantje

Op vrijdag 26 september 1941 laat in de avond valt een verdwaalde Engelse bom op het huis. De jongste kinderen Abraham (11 jaar), Bastiaantje (9 jaar) en Grietje (6 jaar) slapen boven op zolder. Zij hebben geen schijn van kans en overleven de inslag niet.

Een van de nabestaanden (ook een Bram Dijkema) vertelt: "De oorlog heeft diepe sporen getrokken in de levens van velen. Mijn grootouders, maar ook hun kinderen -waaronder mijn vader- hebben het verlies van de drie jongste kinderen hun leven lang met zich meegedragen". De namen Abraham (Bram) en Bastiaantje (Basje) duiken bij volgende generaties meerdere keren op. Het adres Taco Mesdagstraat 10 bestaat niet meer.

In het *Nieuwsblad van het Noorden* van 1 oktober 1941 staat een indrukwekkend verslag van de begrafenis van de drie kinderen op de Zuiderbegraafplaats in

Groningen, waar ook hun klasgenootjes onder leiding van de heer W. Beeftink, hoofd van de school, aanwezig zijn en uit het liedboek van Johannes de Heer lied 623 zingen: "Ver boven 't prachtig sterrendak daar is een heerlijk oord".

Het gezin Dijkema vlak voor de oorlog

MONUMENT

HOEDER

Toelichting op het monument door beeldend kunstenaar en wijkbewoner Dik Breunis

Het monument is gebaseerd op de drie dodelijke bommen.

Drie elementen, drie materialen: een betonnen sokkel, een stalen plaat met de namen en jaartallen van de slachtoffers, het gedicht en een bronzen vorm.

Deze bronzen vorm bestaat ook weer uit drie delen: een kort, stevig element voor de oudere vrouw, een groter element met een ruigere huid voor de studenten en een hoog, meer kronkelig element voor de kinderen.

De bovenzijde van de drie bronzen vormen refereren aan Stolpersteine.

Het gedicht van dichter en wijkbewoner Grietje Scholtens

Oorlogstijd

Verdwaalde bommen
raken huizen, ongewild
vallen jonge levens stil

Wie gaat over het monument
waken?

Wie wordt de Hoeder?

Het monument kwam
tot stand dankzij de hulp
en inzet van velen

DANK

Wij noemen met name

Nabestaanden van Grietje, Bastiaantje en Abraham Dijkema
Nabestaanden van Gertrude Elisabeth Johanna Gimbrère
Nabestaanden van Jan Jakob de Groot en vooral Annet de Groot
Nabestaanden van Auko Knol
Nabestaanden van Simon Lambertus Steenhuisen
Nabestaanden van Hillegonda Jacoba Torringa-Torrena

Carine Bloemhoff, wijkwethouder en haar woordvoerder Corien Koetsier
Nienke Alkema, gebiedsmanager Oude Wijken
Anna Bloem, stadsdeelbeheerder Oude Wijken van de gemeente Groningen
Jan Pestoor, technisch specialist van de gemeente Groningen

Dik Breunis, beeldend kunstenaar en wijkbewoner
Grietje Scholtens, dichter en wijkbewoner
Renée Luth, stadsdichter 2019 en 2020
Koor *Femmes Majeures* en dirigente Cobien Niepoort
De bewoners van het Vindicathuis *Mekozi*, Jozef Israëlsplein 1
Wijkbestuur Schilderswijk Groningen
Heinrich Winter, wijkbewoner
Alle onderzoekers van Stichting Stolpersteine Schilderswijk Groningen

Zuidema Constructiewerken, Grijpskerk
Ateliers MTW, Groningen
Beeldbank Groningen

We danken verder al diegenen die financieel hebben
bijgedragen aan de totstandkoming van dit monument.

Lucie Dijksterhuis, Jan van Maanen, Matteke Winkel, redactie programmaboekje
tinka4design, vormgeving programmaboekje

A flower remembered

by John Rutter

A flower remembered can never wither
Forever blooming as bright as day
It's fragrance ling-ring like music softly playing
A gentle voice that saying
I'll never fade away
I hear the echoes of many voices
Sometimes they're distant sometimes so clear
Through all the sounds of life they seem to whisper
Will you remember Will you remember Will you remember

Een bloem, nooit vergeten

door John Rutter | vertaling: Marijke Loots

Een bloem, nooit vergeten, zal nimmer verwelken
Steeds blijven bloeien, zo fris als de dauw
de geur zal ring-klinken als zachte akkoorden
en lief voor ons verwoorden
'mij vergeet je niet gauw'
ik hoor de echo van talloze stemmen
Soms zijn ze ver weg, soms ook dichtbij
Door alle geluiden des levens wordt er gefluisterd
Denk nog aan mij Denk nog aan mij Denk nog aan mij